

בסיעתא דשמיא

שיעורים בפרשת השבוע

שנאמרו בבית המדרש
'בית יהושע'
רחוב מנחת יצחק 2
עיה"ק ירושלים תובב"א

ע"י הרה"ג
ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א
יום א' פרשת שמיני | י"ז אדר ב' תשפ"ב
ניתן לשמוע בקו ישיר: 03-6171105
www.kolhalashon.com

**ניתן להאזין לשיעורים
בקול הלשון
03-6171111**

**להורדת הקונטרס
באתר קול הלשון
www.kolhalashon.com**

אי' בגמ' מס' מו"ק כה: 'תנו רבנן ואלו קרעין שאין מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלימדו תורה, וכו' מנלן דכתיב ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אבי אבי זה אמו רכב ישראל ופרשיו זה רבו שלימדו תורה מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין'.

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, כפל ב' פעמים אבי, שהיה שקול כאביו וכאמו

הפי' הנדפס ע"ש רש"י במסכת מו"ק כידוע אינו מרש"י, אמנם ב'עין יעקב' הדפיסו פירושו של רש"י, וכן הדפיסו רש"י על מועד קטן בספר בפני עצמו, ושם מבאר 'אבי אבי שהיה שקול לו כאביו וכאמו, ולכך נאמר ב' פעמים אבי אבי'. ומכאן למדו חז"ל שיש לקרוע על רבו שלימדו תורה כאביו וכאמו. ובהגהות רבי יעקב עמ' דין זי"ע הוסיף שהיתה קשה פרדתו של אליהו לאלישע כפטירת אביו ואמו, ו'אבי' בתרא אינו מלשון אב אלא מלשון אהבה, כמו 'ותפר האביונה', וכתוב במצות כיבוד אב ואם שהקב"ה יודע שאדם אוהב את אמו יותר מאביו, וזה שאמר אלישע ב' פעמים אבי אבי, אבי קמא כאביו ממש, ואבי בתרא כאמו שנקראת 'אבי' מלשון חיבה ואהבה.

ומה שאמר 'רכב ישראל ופרשיו' – זה רבו שלימדו תורה - מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל **בצלותיה** מרתיכין ופרשין', וכן פירש רש"י בנביא שם שהכונה על כח התפילה של אליהו. כי כמו שיוצאים במלחמה על הצר הצורך אתכם עם רכב ופרשים, כפי ההשתדלות האנושית הרגילה, כך אמר אלישע על אליהו, שהתפילות של אליהו על כלל ישראל היו חזקים יותר מרכב ופרשים היוצאים למלחמה.

ויש להתפלא שהרי לכאורה לא מדובר כאן מצדיק שמתפלל על ישראל, אלא מרבו שלימדו תורה, ומה ענין כח התפילה בכאן? מאי שנא מהא דדרשו חז"ל עה"פ 'עומדות היו רגלנו בשערך ירושלים' מי גרם לרגלנו שיהיו עומדות במלחמה, אלו שהיו עוסקים בתורה"ק. והיה אפשר לומר 'דטב להון לישראל בלימודו יותר מרתיכין ופרשין'.

רבי עקיבא היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ על הסתלקות רבי אליעזר שהיה כאביו במלחמתה של תורה

ובגמ' סנהדרין סח. במעמד ההסתלקות של רבי אליעזר הגדול, היה רבי עקיבא בוכה ומצטער מאד, וכלשון הגמ' שם: 'פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, פתח עליו בשורה **ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו** הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן'. וביאר מהרש"א שם שאע"פ שבמועד קטן מבואר שהכונה על כח התפילה, וכדברי רש"י בנביא, אעפ"כ הכא נראה לפרש יותר על מלחמתה של תורה, כמו שיוצאים למלחמה עם רכב ופרשים, ככתוב בספר משלי 'סוס מוכן למלחמה', כך אמר רבי עקיבא על רבי אליעזר שהיה לנו במלחמתה של תורה כרכב ופרשיו.

והלא גם במועד קטן שמדבר על רבו שלמדו תורה, היה יותר ראוי לפרשו על כח התורה, ובמהרש"א במו"ק פירש ענין זה דוקא על כח התפילה שיש לרבו שלמדו תורה, ע"פ מה שאמרו חז"ל שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, נמצא שרבו שלימדו תורה אינו מועיל לו רק לכח התורה אלא גם לכח התפילה, ולכן פירש 'רכב ישראל ופרשיו' על חלק התפילה.

והדברים נפלאים מדוע פירשוהו מיד על כח התפילה לפני שדיברו מכח התורה, ולשון הגמ' הוא 'מאי משמע', כלומר מנא לן שכונת הפסוק על רבו שלימדו תורה, ותירצו 'כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל **בצלותיה** מרתיכין ופרשין', הרי שעיקר הלימוד שמדובר ברבו שלימדו תורה, הוא דווקא מכח התפילה שלו, וכמו שביאר מהרש"א שם שמכיון שבכל עת שהיה לו חולה בתוך ביתו, היה הולך אצלו שיבקש עליו רחמים. וצ"ע מ"ש מהא דפירש מהרש"א בסנהדרין דף סח שהכונה בפשטות על מלחמתה של תורה?

גם צריך להבין דמיון חכם מישראל לאבא ואמא כאחד. והרי בגמ' במס' ב"מ מבואר שאביו מביאו לחיי עולם הזה ורבו מביאו לחיי עולם הבא. ויש להבין מה התוספת שמדמה את רבו לאם מלבד אב, בשלמא אב הרי גם כשאינו אביו ת"ח הוא מחויב ללמד את בנו תורה, והוא ממצות האב על הבן. אבל באיזה חלק נדמה רבו לאמו?

עלינו להודות להשי"ת שזכה הדור האחרון לתלמיד חכם אמיתי כהגדרת חז"ל

לעת כזאת עלינו להתבונן במהלך שנות חייו של מרן רבי שמריהו יוסף חיים בן רבינו ישראל יעקב צוק"ל; כי

הנה נודע שבדרך כלל יש ירידת הדורות, הדור שלנו רחוק מאד מדור מקבלי התורה בהר סיני, קל"ה דורות בקירוב עברו מאז ועד היום. אמנם כתר אחד היה בדורינו שחיזק אותנו מאד, כי כמה וכמה דורות כבר דנו חכמי ישראל אם יש תלמיד חכם בזמן הזה או אין תלמיד חכם בזמן הזה'. במס' שבת דף קיד הגדיר רבי יוחנן 'איזהו ת"ח ששואלים אותו בדבר הלכה בכל מקום ואומר, אפילו במסכת כלה', ורש"י פירש 'אפילו במסכתא דכלה דלא רגילין בה אינשי וזה נתן לבו וגמרה'.

זהו הגדרת ת"ח שמתייגע בכל שטחי התורה, הן חלק התורה הרגיל לכל לומדי התורה, וגם חלקי התורה שאין רגילים אנשים ללמוד אותם.

עלינו לשבח לאדון הכל שהיה לנו ת"ח אמיתי בדורינו, יהודי שידע כל התורה כולה, למד ושנן כסדר את התורה תמיד, אהב אותה אהבת נפש, וזכה לכל מה שכתוב במשנה על הלומד תורה לשמה, שזוכה לדברים הרבה, ענוה ושפלות רוח, שפל ברוך וענוה יתירה, כמו שרואים בכל ספריו, וכמו שדרשו חז"ל עה"פ בפרשת חקת שהתורה יורדת למקום נמוך, רבי חיים היה משפיל את עצמו לפני כל ילד וחסר דעה, ירד והסביר, ברח מן הכבוד, חסידא ופרישא. וידע כל התורה כולה מתחילתה ועד סופה. אבדנו עתה גברא רבא שידע כל התורה כולה.

ביטל כל שאר הסקרניות לעומת הסקרנות דקדושה

חז"ל אומרים במס' חגיגה דף יב שאדה"ר קודם החטא היה מסוף העולם ועד סופו ממזרח למערב, או מן הארץ ועד לשמים, ומסקנת הגמ' אידי ואידי חד שיעורא, ומבואר בספה"ק שזהו משל על מדת הסקרנות שיש באדם, מי שהוא בוחר בסקרנות בענייני עוה"ז מרחיב ידיעותיו בכל מה שקורה בכל העולם ממזרח למערב מדרום לצפון, מי שזוכה מצמצם מדת הסקרנות מענייני עוה"ז, רבי חיים לא ידע מה שקורה בעוה"ז, אפילו בשבילין דבני ברק לא היה ידע, אמנם בשבילין דאוריתא היה סקן מופלג ביותר, מסוף העולם ועד סופו ומן הארץ עד לשמים, וכן העיד עליו ה'חזון איש' זי"ע עוד בבחרותו באיגרת שנתפרסם בכתב ידו שהוא 'מרא דכלא תלמוד דא', מלבד תנ"ך ששה סדרי משנה תלמוד בבלי וירושלמי יד החזקה להרמב"ם וד"ח שו"ע שהיו ברורים לפני עיניו כמונח בקופסא, היה בקי בכל הפינות הנדחות במסכתות קטנות, ז' מהם שלא היה עליהם פירושים עד היום, יגע רבי חיים וכתב עליהם פירושים נפלאים.

סדר הלימוד הקבוע של רבי חיים

ובכל שנה ושנה היה מסיים כל הש"ס בבלי וירושלמי, דרשות חז"ל, מכילתא ותורת כהנים ספרי וזה"ק. ד' חלקי שו"ע ורמב"ם. כל שנה ושנה היה מסיים אלו החיבורים, מרוב שהיו דברי תורה רגילים ושגורים בפיו, היה לו די זמן לסיים בכל יום ח' דפי גמרא בבלי, וכל הירושלמי ששייך להם, [לפעמים חמשים דפי ירושלמי, כי כשסיים מס' ברכות והתחיל מס' פאה בש"ס וילנא המשיך ח' דפים עד לאמצע פ"א בדמאי, ובאותו היום הוצי"ך ללמוד כל ירושלמי פאה ועוד התחלת ירושלמי דמאי וזה כארבעים דף בדפוס הישן ושמונים בדפוס החדש, וכפי סדר הלימוד השנתי היה חל הלימוד הזה ביום שביעי של פסח מדי שנה בשנה... שדרשו בו חז"ל חציו לה' וחציו לכם].

בנוסף לזה למד בכל יום ג' פרקים רמב"ם, ה' דפים שו"ע הגדולים, בתחילה היה לומד בכל יום עם הט"ז והמ"א, וכן שאר הנו"כ בד' חלקי שו"ע, ולעת זקנה כבר לא היה לו פנאי לנו"כ. ג' דפי משנה ברורה ביום, פרק בתנ"ך, דף וזה"ק, שזה היה תחילת הלימוד מיד אחר תיקון חצות הלילה, והיה לומד עם ההבנה. ולפני כמה שנים היה לו סדר לסיים כל שנה ספה"ק פרי עץ חיים ממרן האריז"ל, וכן ספרי 'לשם שבו ואחלמה' שסידר ליקוט נאה כל כתבי האריז"ל באופן מסודר. והיה מסיימו מדי שנה בשנה. כי פעם אחת 'תפס' את החזו"א לומד 'פרי עץ חיים', ומאז קבע בו סדר לימוד בקביעות.

הגיע לזוה"ק ולכתבי האריז"ל ע"י חיפוש מקור לדברי הרמב"ם...

פעם אחת שאלו אותו אם הוא לומד זוה"ק וקבלה, והשיב שבשעה שחיבר ספרו 'קרית מלך' על הרמב"ם לחפש מראה מקומות על ההלכות מהרמב"ם שלא מצאו להם הכסף משנה והלחם משנה ויתר נו"כ מקור, ולזאת הוצרך ללמוד זוה"ק שמא שם יש מקור לדבריו, ועי"ז נתגלגל שלמד זוה"ק. וסמך על הגר"א שבביאוריו מראה פעמיים מקור לדברי הרמב"ם בדברי הזוה"ק, ואף אם הרמב"ם לא ראה את הזוה"ק, ראה תשובת הגאונים שהביאו מהזוה"ק. ולכן הוצרך הגר"ח לק לגרס כל הזוה"ק כדי למצוא מראה מקומות להרמב"ם... וכיון

שלמדה הרי היה צריך להבין מה שכתוב בזוה"ק כדי שיוכל להביא משם ראיות להרמב"ם, ומכיון שכך צריך ללמוד כתבי האריז"ל להבין דברי הזוה"ק, ועליהם דברי הלשם', ומכיון שכך, היה דבוק גם בלימוד דף זוה"ק ליום כל ימיו.

ויחד עם כל סדר הלימוד הארוך הזה, סיים בעשרת ימי תשובה כל ספר תהילים בכל יום, למשך ב' שעות. פלא והפלא. מלבד אלפים ורובות מופתים שמספרים עליו, זהו המופת הגדול ביותר, להספיק כל הנ"ל ביום שיש בו רק כ"ד שעות בלבד. ח' דפי בבלי ועליהם המון דפי ירושלמי, ג' פרקי רמב"ם, ה' דפי שו"ע, ג' דפי מ"ב, דף זוה"ק, פרק נ"ך, וכל פרק ש"ס שסיים, השלים עליו כל התוספתא השייך עליו.

בערב ר"ה היה מסיים על חצי ש"ס

כך היה הוגה בתוה"ק דבר יום ביומו, בלי שום חילוק בין ירח האיתנים לחג המצות, פורים או הו"ה. ובכל ערב ר"ה היה מסיים חצי ש"ס שהתחיל בערב הפסח, זרעים מועד נשים, שע"פ הלכה ערב ר"ה יום תענית וכדי שיוכל לאכול, היה מסיים חצי ש"ס. והחזו"א היה משתתף באותו סיום, והעיד על עצמו שאע"פ שהוא פטור מלהתענות מחמת חולשת גופו, מ"מ כשרבי חיים עושה סיום, הוא משתתף עמו, 'מהיות טוב'. וזה עוד היה כשרבי חיים היה אברך בן שלושים שנה.

ובכדי לסיים בערב ראש השנה הוצרך למהר לקראת סוף הקיץ וללמוד ט"ז דפים ביום, והיה נוהג לעשות כן במסכת נזיר וסוטה כי בניזיר הדפים קטנים, ובסוטה יש הרבה אגדתא, וכך היה זוכה לסיים קידושין בערב ראש השנה.

ובערב ר"ה היה מתחיל מסכת ב"ק, בערב סוכות התחיל מסכת ב"מ. וער"ח חשוון התחיל מסכת ב"ב. הרי שבכל חודש תשרי היה חוזר על ב"ק וב"מ. מבהיל על הרעיון.

ואע"פ שידע כל הנ"ל בעל פה, היה יושב בכל יום לסדר הלימוד בחשק והשתוקקות, כאילו לומד פעם ראשונה, כמו שדרשו חז"ל 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים'.

ימי חטיפה

והעידו בני ביתו בשמו שמי שרוצה לסיים באופן הנ"ל כל התורה כולה, מוכרח שיהיו לו כמה ימים בשנה 'חטי' פות', כלומר להתאמץ להספיק יותר, כדי שיהיה זמן לעוד מסכתות קטנות גרים ועבדים וכו', עמד רבי חיים ותיקן לעצמו חומרא נוראה שאין לצרף ביום אחד שמונת הדפים היומיים ממסכתא למסכתא, אם לא נשאר במסכתא זו עוד ח' דפים למחר, צריך היום הזה להשלים את המסכתא עד סופה ולהתחיל מחר מדף ב' של המסכתא שלאחריה, ולכן היו פעמים רבות ש'הוצרך' ללמוד ט"ו דפי גמרא בכל יום, ועליהם כל עשרות דפי הירושלמי שכנגדם...

ולמשל מסכתא זבחים, כשמתחילים באחד מן הימים דף ב', נמצא כשבאים אח"כ לדף ק"ו נמצא שנשאר רק ט"ו דפים עד סופה, והרי 'אסור' לצרף ממסכתא למסכתא, לכן הוצרך באותו יום ללמוד ט"ו דפים, מדף ק"ו עד סוף מס' זבחים, כדי להתחיל מחר מנחות דף ב'. ואלו הימים היו נקראים 'ימים קשים' בבית, ונקרא שמם 'יום החטיפות'...

וכן כשהוצרך ללמוד מסכת קטנות בסוף מס' עבודה זרה, שהודפסו עם אותיות קטנות ביותר, ואין עליהם פי' רושים, וכדי ללמוד מהם ח' דפים ביום, היה צריך יגיעה עצומה ביותר, ולא היה משנה אם זה חל ביום חול או בשבת, או בערב שבת, ופעמים ש'יום החטיפה' היה חל בשבת או בערב יו"ט, וכך היה סדר קבוע להשלים כל התורה כולה בכל שנה ושנה.

לימוד מסכת מו"ק ביומיים

עוד 'תקנה חמורה' היתה לו, שאין להפסיק באמצע ענייני אבלות, ולכן פרק 'אלו מגלחין' במס' מועד קטן אי אפשר להפסיק באמצעו, ולכן היו צריכים ללמוד מדף י"ג עד דף כ"ט ביום אחד, עם דפי הירושלמי שכנגדם. ונמצא שמתחילת מו"ק עד 'אלו מגלחין' יש רק י"ב דפים שאין בהם כדי חלוקה ליומיים, לזאת היה 'מוכרח' ללמוד כל מס' מו"ק בשני ימים, יום ראשון מתחילתו עד 'אלו מגלחין', ויום השני מ'אלו מגלחין' עד סוף המ-

סכת. וה"ה במסכת מכות. כי ח' דפים ראשונים עד דף י', וממנה עד סוף המסכת רק ט"ו דפים שלא ניתנו לחלוקה... וכל זה עם הירושלמי והתוספתא השייך להם.

סדר הלימוד בערב שבת קודש

מלבד כל החובות הקבועים הנ"ל, היה בכל ערב שבת קודש יושב אחר הטבילה במקוה טהרה, ולומד שנים מקרא ואחד תרגום עם רש"י, וכל מדרש הלכה השייך לזה, בחומש שמות מכילתא, בחומש ויקרא תורת כהנים, בחומש במדבר דברים ספרי, וזה היה מתפשט על שני ימים, ערב שבת ושבת. והיה אומר שהשבתות של 'ויקרא' הם קשים ביותר, כי מלבד החובות הקבועים הנ"ל, יש בפרשת ויקרא ארבעים דפים תורת כהנים, וכן כשהיה 'תזריע מצורע' מחוברים, היה הרבה מאד 'תורת כהנים', והרי אין אפשרות לדחות מיום ליום.

בצעירותו היה מוסיף לזה בכל שבוע 'מדרש רבה, מדרש תנחומא, וילקוט שמעוני'. היש לכם מופת גדול מזה?

'אני בעל חוב גדול'

בכל לילה היה קם אחר חצות הלילה, עם אחריות של 'בעל חוב' שצריך לפרוע היום חוב גדול, לא חלה עליו חזקת חז"ל 'אין אדם פורע בתוך זמנו'... והיה החוב מוטל על ראשו ועל לבו כחוב קשה וגדול יותר מכל החובות שבעולם, כאן אין אפשרות לגלגל גמ"חים, אי אפשר לבקש מרבי גדליה נדל שילמד במקומך מסכתא, כל החוב צריך להפרע על ידו בלבד. וכך היה קורא לעצמו 'בעל חוב', וביום 'החטיפה' היה מכנה עצמו 'א גרויסער בעל חוב'. כל היום עמד לפניו ה'מטרה' הקדושה הזו, לשלם את החוב היומי.

והעיד על עצמו שירש מושג ה'חובות' מאביו הקהילות יעקב זצוק"ל שהיה לו חובות כאלה על נפשו, חובות על פרקי משניות שהיה לומד בכל יום, וחובות על פרקי תהילים שהיה אומר בכל יום. בנו רבי חיים היה 'בעל חוב' הרבה יותר גדול מאביו. מבהיל על הרעיון.

מבט תורני על מעגל השנה

פעמים שלא הבינו את שיחו ושיגו, כי כל ההסתכלות שלו על העולם היה מתוך הלימודים שהיה לומד. למשל לא היה אומר שבסוף חודש סיון יש ימים ארוכים מאד, אלא כשלומדים מסכתא יומא יש ימים ארוכים, מכיון שכפי הסדר הנ"ל היה לימוד מסכתא יומא בחודש סיון, בחייו של רבי חיים אין זה חודש סיון, אלא חודש יומא. וכן היה אומר כשלומדים מסכת גיטין 'מריחים' ראש השנה, שכפי סדר הלימוד יוצא מס' גיטין בימי ח' או ט' אלול. מבט הפוך לגמרי משאר בני העולם. מגיטין היה מריח ר"ה ומבכורות היה מריח פורים וכו'.

בכל ערב ת"ב היה שותה יין לכבוד סיום מס' יבמות שהיה חל אז קבוע מדי שנה בשנה. ואמר שהטיב עמו הקב"ה כשהיה יושב שבעת ימי אבלות על אחותו הרבנית ברמן ע"ה, שאלו אותו מה יהיה עם ה'חובות', שמח ואמר 'הקב"ה עזר לי שהשנה יהא שנה מעוברת ואשלם בהם החובות'.

הקב"ה מסבב שיוכל להשלים חובותיו גם לאחר ימי אבלות ר"ל

כשישב שבעת ימי אבלות על אביו הקהילות יעקב בשנת תשמ"ה, חל אחריו מיד שנת תשמ"ו שנה מעוברת ובהם השלים החובות. וכן היה כשנסתלקה אמו. פלא והפלא. הקב"ה סיבב הכל שרבי חיים יוכל להשלים חובות השנה. כי סדר הלימוד שלו לא היה מר"ה עד ר"ה אלא מערב פסח עד ערב פסח, והקב"ה סיבב שהשנים שלא היה יכול ללמוד מחמת אבלות, חלו בשנה מעוברת. הפלא ופלא.

כך היו חייו של רבי חיים ממש כמו 'בעל חוב'. כשבכו לפניו על חובות קשים, היה מתלונן על עצמו, 'גם אני בעל חוב גדול מאד'. לא הכל הבינו את דבריו כאנשי ביתו.

התגבר על הקושי אחר הלוייה של מרן החזו"א זי"ע

העיד עליו חתנו שהקביעות הזו התחילה עוד בימי דודו מרן החזו"א איש, בהיותו בחור צעיר, והחזו"א הסתלק ביום השבת קודש, והלוייה הגדולה היתה ביום ראשון למחרתו, כשחזר מהלוייה היה רבי חיים שבור ונדכא בגוף ונפש, מרוב דביקותו לדודו החזו"א, לא זזה ידו מתוך ידו, [לימים אמר על עצמו, שביום הסתלקות החזו"א חרב עלי עולמי, לא הייתי בן אדם] ומרוב חלישות הדעת היה קשה לו לפתוח את הגמרא אחר הלוייה. ואז היה הנכ

סיון הכי גדול שלו, אבל החליט בנפשו שקביעות היא קביעות, ואע"פ שהיה עייף ותשוש, לא היה יכול לעמוד להבין את הנלמד, גרס את הדפים כמו שהם, ולמחרת היום חזר ושינן אותם בהבנה יתירה, העיקר שלא לבטל את הקביעות היומית, ויהי מה.

וכן מצאנו בדברי חז"ל שסדר קביעות הלימוד נקרא בשם 'חוב' 'רב אחא יזיף ביממא ופרע בליליא'. הרי שבכל יום היה רב אחא קם בבוקר כמו בעל חוב, פעמים שלא הספיק לפרוע חובו ביום, והיה משלים פרעון החוב בלילה.

יושב בגשם ומשלים חובות

העיד חתנו הג"מ רבי שרגא שטיינמן ראש ישיבת קרית מלך שליט"א שפעם אחת כשילדה אשתו, ואחר הלידה הלכה לנוח בבית אמה כנהוג, היינו בביתו של רבי חיים, ולא היה הבית גדול, לא היו שם חדרים מיותרים, עד כדי כך שהיולדת ובעלה והתינוק שהו ב'חדר הלימוד' של רבי חיים, וכמובן שבאופן כזה לא היה יכול ללמוד שם סדר הלימוד, כי רבי שרגא והיולדת הם אנשים ולא מלאכים, והם יושנים בלילה, מה עשה רבי חיים, יצא בחוץ עם הגמרא מתחת לגגון קטן, ירדו גשמי זלעפות והוא אינו חש כלום עד שישלים חובותיו.

כשאמרה הרבנית ע"ה לרבי חיים, תלמד היום קצת פחות ומחר תשלים, אמר להם רבי חיים, אם אלמד היום שש דפים במקום שמונה, אלמד מחר רק חמש דפים ומחרתיים ארבע דפים וכל הקביעות תתבטל. עלי לשלם החובות דבר יום ביומו.

הרבנית בת שבע ע"ה היתה אומרת לבעלה, 'בכל אני יכולה לעזור לך, אבל להשלים את החובות שלך, זאת אינני יכולה'.

תשלום החובות לעת זקנה וחולי

דרך בני אדם שלעת זקנה הוא מקל על עצמו, לא כן רבי חיים, גם בהיותו בן שמונים ושמונים וחמש, ותשעים, לא הוקל מעליו סדר החובות. אדרבה אם מחמת חולשתו לא הבין כראוי את הנלמד, היה למחרתו חוזר ומעיין שוב את הדפים של אתמול...

בשנת תשס"ב עבר טיפול רפואי בערב סוכות, כלומר ביום תחילת מס' ב"מ, במוצאי יו"ט ראשון לקחו אותו לבית החולים, ומה נטל עמו? טלית ותפילין ומסכת ב"מ, יש תמונות איך שהוא שוכב במטה בבית"ח וגמרא ב"מ בידו, להשלים החובות בקביעות דבר יום ביומו.

פעמים שמרוב חולשה לא היה לו כח להחזיק את הגמרא בידו, היה פותח הגמ' ומתחיל לימוד 'החובות', והג' מרא היתה נסגרת מרוב חולשה, והוא היה ממשיך בעל פה עד תשלום שמונת הדפים...

טעם של חירות אמיתית בליל פסח

בערב פסח בשעת הסיום הגדול, היה ניכר על פניו שמחה יתירה באותם שנים שהיו בהם קשיים מיוחדים, שאעפ"כ עזר לו השי"ת להשלים חובות השנה.

ובשהיה יושב בליל הסדר, ראו מה זה 'חירות' של יהודי. אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, היה שש וששמח בליל פסח שזכה להשלים כל החובות שבתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, החובות שבתוספתא, החובות שבמש"ניות, החובות שברמב"ם, החובות בשו"ע, החובות שבזוה"ק וכל התורה כולה. אין לנו מושג בהרגשת החירות הזו. יותר ממי שהיו לו חמש מאות מליון דולר חובות מבלי אפשרות לפשוט רגל, וזכה לפרוע אותם בשלימות. והחי יתן אל לבו.

שני כסאות היו לו רבי חיים בביתו. כסא עץ רגיל, וכסא מרופד. בשעת כתיבת הספרים היה יושב על כסא מרופד, אבל 'תשלום החובות' הנ"ל, היה על כסא עץ קשה, כדי שלא להרגיש בנוח ולא לנמנם.

מי ראוי ללמוד עם רבי חיים חברותא?

בצעירותו היה לומד החובות הנ"ל עם חברותות, והיה קובע תנאי קודם למעשה שאין שום דבר בעולם שיכול למנוע את תשלום החובות, אם היה הלה 'בן אדם שיש לו מניעות', תיכף ומיד היה מבטל החברותא.

סיפר רבי חיים על אחד שלמד עמו כמה חדשים בקביעות בחברותא, הזהרתי אותו שהקביעות לא יכולה לה־תבטל משום דבר. והוא אמר לי, שבכל חורף הוא מצונן כמה ימים עם אנגינה ושיעול ואיך אני יכול לקבל על עצמי דבר כזה, אמרתי לו, שאם יקבל על עצמו שלא להחסיר מחמת שום מניעה אחרת, לא תהיה מצונן ולא תהיה חולה. כך הבטחתי לו. פעם אחת היה לו ארוע משפחתי שלא הסכים לוותר עליו ולא בא ללמוד, למחרת היום נפל למשכב עם דלקת ריאות, וכך נתבטלה החברותא...

המחותן לא הבין את דבריו

בנו הג"מ רבי שלמה שליט"א חתן הג"מ רבי מאיר הוניגסברג שליט"א, מספר, שבאחד מימי ה'שבע ברכות' התנצל רבי חיים בפני מחותנו רבי מאיר, שמחר איננו יכול להשתתף בשמחת ה'שבע ברכות', וזאת מפני שיש לו חובות גדולים והם מקשים עליו מלהשתתף בשמחה. המחותן רבי מאיר נבהל מאד כששמע שרבי חיים מגלגל חובות גדולים, בושה וחרפה לבני הדור שרבי חיים אינו יכול להשתתף בשמחת בנו מחמת החובות. ריחם עליו מאד והלך אצל הג"מ רבי דב ויינטרויב החברותא של רבי חיים מתלמידי החזו"א, ותינה לפניו את צערו 'היתכן' שאין החברים מסייעים לרבי חיים לסדר חובותיו, עד כדי כך שמרוב טרדת החובות אינו יכול לה־שתתף ב'שבע ברכות' של בנו.

רבי דב חייך חיוך רחב, והסביר למחותן שאין הכונה על חובות של ממון, אלא שמחמת החתונה והשבע ברכות הוצרך להתבטל מסדר קביעות הלימוד, ולכן הוא מוותר על הלילה אחד מלהשתתף בשבע ברכות וכך יוכל להשלים כל ה'חובות'...

כשמאחלים לחברים שתוכל לחתן את הילדים בלי חובות, אינו עולה על הדעת שהכונה על קביעות עתים לתורה ביום החופה ולמחרתו.

כי כל אחד מאיתנו צריך שיהיו לו חובות כאלה, שיש חוב 'קביעות עתים לתורה' על כל אחד מישראל, השאלה היא רק כמה חובות אנו מקבלים על עצמנו. כל אחד יכול לקבל על עצמו להיות בעל חוב גדול יותר לתורה"ק. ה' יזכנו לחתן את הילדים בלי חובות.

אם היה אנוס ממש מחמת לוויה של אדם גדול וכדו', ראו על פניו ממש כמי שהוא חולה ואינו מרגיש טוב, והיה אומר שזה מחמת 'החובות'. ובלילה היה צריך להקדים לצאת ממיטתו - לפני השעה הקבועה באחד וחצי בלילה - ואמר שהחובות לא נותנים לו לישון...

הלילה נברא לשינתם של אנשים אחרים כדי שאני אוכל ללמוד

וכך היה רבי חיים אומר בבדיחותא, בגמ' עירובין מצאנו סתירה אם לא נברא הלילה אלא לגירסא או לא נברא הלילה אלא לשינה, והיה אומר: 'הא לן והא להו', שהם יישנו ואנחנו נלמד, שהעם באים להתברך בשעות שהם נעורים, ועי"ז נגרם שכל הלילה 'משמר', אילו לא היו יושנים אחרים בלילה, לא היו נותנים לי להשלים החובות באלו השעות...

תהיה שומר להדלקת נרות, שמא אמשך בעסק תשלום החובות

מעשה שהיה בערב חנוכה תשע"ב, בהיותו בן פ"ד שנה, כשנעור מתנומת אחה"צ אמר שכואב לו הראש והוא צריך לנוח עוד מעט. אחרי עשר דקות יצא ממטתו ואמר שאינו יכול להרדם מעול החובות שעל ראשו. אמר לנכדו, היות ואני הולך ללמוד כעת בתור 'בעל חוב' יש לגזור שמא אמשך אחר לימודו, הגם שמותר ללמוד תורה לפני קיום מצוה, כשיש זמן קבוע, אבל כיון שהוא יושב ולומד כבעל חוב, יש לחשוש שיאחר הדלקת נרות חנוכה. ולכן היה אתה ה'שומר' שלי, והרי גם אתה מחויב ללמוד תורה בכל עת, לכן תעסוק אתה בהלכות חנוכה, שע"ז אין חשש שתשכח הדלקת הנרות בזמנה הואיל ואתה עוסק בהלכות חנוכה, וכך תשמור עלי כשאני לומד שאר הלימודים מחמת החובות שלי... וכשיבא הזמן תעורר אותי להדלקת נרות חנוכה.

עוד לא למדתי היום כלום...

מרגלא בפומיה דרבי חיים בסוף היום 'עוד לא למדתי היום כלום', כי מה שלמדתי עד עכשיו היה בשביל החר־בות של אתמול, על החובות של היום עוד לא למדתי מאומה...

ועתה נבין דברי חז"ל 'כל המקבל עליו עול תורה', שמקבל על לבו ודעתו עול לימוד התורה ממש כמו בעל חוב שאינו יכול להתחמק, אחרי שהוא לומד המון שעות, הוא עדיין מרגיש שלא למד מאומה, שעוד לא התחיל לפרוע את החוב של היום.

תחילת הלימוד בהבנה ויגיעה, השינון בזריזות

שאלו אותו אם יכולים לחקות את מנהגו זה, והשיב שרק מי שכבר למד ש"ס כראוי והוא אצלו כמונח בקו־פסא, יוכל כך לשנן על הש"ס במהירות. ולא להתחיל כך. כי רבי חיים בילדותו ובבחרותו יגע בש"ס בהבנה בעומק, וכבר אז כתב גליונות על הירושלמי, הלא המה מודפסים בירושלמי של 'עוז והדר', מה שליקט בצעי־רותו ביאורים מלוקטים שיהיה לימוד הירושלמי עולה בנקל. בזכות אותה יגיעה קשה, זכה אח"כ ללמוד יותר מחמישים דפי ירושלמי ביום.

והחברים כאן יכולים להעיד שכאן בסדר לימוד הירושלמי אנו רואים כמה פעמים שגם בסוגיות הכי סבוכות שהקרוב העדה והפני משה נלאו מלפרש הדברים, פותח הגר"ק פנים חדשות בסדר הבנת הסוגיא, בונה בניין מחודש שפותח בדברי הקרבן העדה והמשיך בדברי הפני משה, והשלים עם דברי הר"ש, וכך יש ביאור חדש בכל הענין. והדברים מאירים ומתוקים. אך הוא עצמו היה צריך להתייגע מאד עד שהעמיד כל הבנין הנפלא הזה.

וכבר נדפס ביאורו על רוב הירושלמי, מתוך השיעורים שאמר בשנת תשמ"ה תשמ"ו אחר הסתלקות אביו הגדול, ומתוך רשימותיו.

שבע יפול צדיק וקם

כששאלו אותו אימתי התחיל עם סדר החובות הנ"ל, אמר שזה התחיל בהיותו בחור בן ט"ז שנה, אז כבר סיים כל הש"ס, והתחיל ללמוד ח' דפים בכל יום, והעיד על עצמו שבגיל ט"ז שנה לא הצליח לעמוד בסדר הזה, וכן בהיותו בן י"ז שנה שוב לא הצליח, עד שהיה בן י"ח שנה והצליח לעמוד בחובות הנ"ל, וכך המשיך עד זקנה ושיבה...

כבר נישן בדרך

שנים רבות היה נוסע ל'סנדקאות' מחוץ לעיר דבר יום ביומו, ואמר שבילילה לפני הסנדקאות אינו נכנס למיטתו לישון בלילה, וכך הקדים להשלים החובות, כי ברכב יותר קל לישון, ואז ישלים שעות השינה. ומה שהוא נוסע לבריתות, כי הסנדקאות מסוגלת לעשירות והוא צריך עשירות בחיבור ספרים על התורה"ק. ואכן זכה לעשירות מופלגת. לא מספיקים פעמיים האצבעות למנות ולספור את ריבוי הספרים שחיבר רבינו חיים בשנות חייו. היש לך עשיר גדול מזה?

העיד רבי חיים שכמה שאדם יקבל על עצמו חובות מקביעות הלימוד, יתמעטו חובותיו בממון, כי כל המקבל עליו עול תורה, מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

פעם אחת כשאמר ל'בעל חוב' גדול שגם הוא 'בעל חוב', אמר לו האיש, שהוא מסכים להחליף עם הרבי את החובות שלו. אמר לו רבי חיים, אל תדבר כך, כי קושי החובות שלי יותר קשים משלך...

סדר מוסר מתוך דברי חז"ל

כששאלו אותו מדוע אינו מוסיף סדר מוסר לקביעות החובות, היה אומר, דודי החזון איש לא למד מוסר, אבא בן היה לו שיעור מוסר שהיה תלמיד נובהרדוק. אבל אני לומד הרבה גמרא ב"ה, ובכל יום אני מוצא שם כמה ספרי מוסר. שהרי כל ספרי מוסר מלוקטים ממאמרי חז"ל. ובסוף זיכהו הקב"ה לחבר בעצמו ספר מוסר 'אר־חות יושר'.

טבילה במקוה

כחסידי יש לי הרגשה, כי הקב"ה סיבב סיבות שרבי חיים זצוק"ל שיחסו אבותיו מן חסידי טשערנוביל, כידוע שאבי אביו היה טשערקאסער חסיד, ואביו נקרא על שם הרה"ק רבי ישראל יעקב מטשערקאס בן המגיד

הק' מטשערנוביל זי"ע ונימול על ברכי נכדו הרה"ק רבי מרדכי דוב מהורונסטייפל זי"ע, ועכ"ז סיבב מסבב כל הסיבות שרבי חיים לא יגדל אצל חסידים אלא על ברכי דודו הגה"ק בעל חזון איש זי"ע ואף שינה ממנהג אביו והתפלל בנוסח אשכנז, ואני חושב לתומי אם ניתן רשות כי היה זה סיבה מן השמים להנהיג ולהשריש חובת הטהרה בטבילה במקוה לפני תורה ותפילה אצל כל הקהילות שלא הקפידו על כך בשנים שעברו, ואצל החסידים היה זה ממש מן היסודות כמבואר בספה"ק מאור ושמש ועוד ועוד, וברם זכור האיש לטוב ורבי חיים זצוק"ל בספר ארחות יושר שלו הקדיש לכך פרק שלם לעורר הלבבות לקיים תקנת עזרא ולא לבטל חס ושלוט טבילה [וכנודע מנהגי אביו בעל קהילות יעקב זי"ע בענינים אלה שהיה טובל תמיד]. וממנו נתפשט הדבר גם לקהילות שלא הקפידו על כך, וכהיום הזה ב"ה וב"ש כמעט כולם מטובלי שחרית, ואילו היה רבי חיים מדבר כל זה כחסיד לא היו דברים נשמעים למי שאינו מעדות החסידים כי היו מדחים שכל זה נאמר מפאת היותו חסיד טשערנוביל, וכך דייקא מצד ריחוקו מעדות החסידים הצליח מאוד לפרסם ולהנהיג קפידת הבעש"ט הק' ותלמידיו כמנהג כללי לכל יראי ה' וחושבי שמו.

החשיב מאד את ספרו 'שונה הלכות'

עתה נשוב לבאר ענין 'אבי אבי רב ישראל ופרשיו'.

רבי חיים חבר ספר 'דרך אמונה', והוא עצמו לא החשיב כ"כ זה הספר, והיה אומר שאינו אלא ליקוט, לדעתו היה חשוב יותר ספרו 'שונה הלכות' שדקדק בה בכל אות ותג. ואע"פ שלולא הספר 'דרך אמונה' לא מצאנו ידינו ורגלנו בכל המצוות התלויות בארץ, הרי זה ממש כמו 'משנה ברורה' על הרמב"ם בסדר זרעים, אעפ"כ אמר שאינו אלא ליקוט, ואינו מחברו אלא בתור אומנות שאמר לו אביו שהאומנות שלו זה חיבור ספרים. ואילו בספרו 'שונה הלכות' יגע יגיעה גדולה, למד כל או"ח עם כל הנו"כ ועם מ"ב והחזו"א, וכתב חיבור באופן שה' לומד ישוט במימי ההלכה בחדא מחתא.

ביקש לחבר על קדשים וטהרות כשם שחיבר על זרעים, אלא שנתעסק במכתבים ואגרות לכל שואל ומב' קש

והנה במשך השנים החל לחבר כמעשהו בדרך אמונה על 'זרעים', גם ספר 'דרך חכמה' על הרמב"ם סדר קד"ש, ולא יצאו מהם אלא שני הלכות ראשונות, הלכות בנין בית הבחירה, והלכות כלי המקדש והעובדים בו. ולפני י"ד שנה הודפס רק כרך אחד בלבד. רבי חיים יגע יגיעה גדולה על ספר 'דרך חכמה' ואמר שזה יותר קשה לו מספר 'דרך אמונה', כי זרעים יש בהם חמישים פרקים ברמב"ם, ודרך חכמה יש להם ק"נ פרקים ברמב"ם, עבודה וקרבתנות. וכבר הכין היסוד לחיבור זה כולו, בתחילה למד כל הרמב"ם הנ"ל וכתב הערות שהאיר ה' עיניו בתוך כדי לימודו, ואח"כ למד כל סדר הראשונים העוסקים בסוגיות אלו, הן ראשונים על התורה והן ראשונים על הש"ס, למצוא מי חולק על הרמב"ם, ואח"כ חזר על כל המנחת חינוך ששייך לאלו ההלכות של קדשים, וליקט משם כל מה שיצטרך לכלול בספרו 'דרך חכמה', וזאת מלבד מה שליקט מדברי דודו החזו"א מה ששייך לזה הספר 'דרך חכמה', ומלבד 'ביאור הלכה' כדרכו בקודש. אמנם לא יצא לאור רק כרך אחד 'דרך חכמה' ותו לא. וכן היה בדעתו לחבר 'דרך טהרה' על הרמב"ם בהלכות טהרה. ולא יצאו לאור עולם.

ואמר הוא ז"ל שהסיבה לכך משום שאנשים החלו לדעת מהכתובת שלו, ושולחים מכתבים עם שאלות, והיות ודרכו להשיב לכל שואל בעולם, גם לתנוקות של בית רבן, ויש להם תועלת מאגרותיו וזה מעודד את הדור הצ' עיר לעסק התורה, והתועלת הזו שמחזק ומעודד צעירי בני ישראל חשוב יותר מחיבור ספר 'דרך חכמה' ו'דרך טהרה'.

ועתה נבא להבין דברי רש"י 'אבי אבי' כאביו וכאמו. כי בספריו דרך אמונה ודרך חכמה שם הוא 'אבא' לבני ישראל המלמד תורה המביאים לשלימותם, ובאגרותיו לכל שואל הרי הוא כעין 'אמא', וזה היה במסירות נפש ממש, כי זה הקשה על תשלום חובותיו דבר יום ביומו, היו שנים רבות שהיה צריך לכתוב כמאתיים מכתבים בכל יום, ולכן כתב בקצרה, שורה וחצי כל מכתב, כי היו לו מאות כאלה בכל יום, אני בעצמי זכיתי לקבל ממנו כמה וכמה מכתבים על כל שאלה. והכל היה עם מראה מקומות, מסתמא היה כותב המ"מ ברגע כמימריה מבלי לעיין בספרים. מיד היה משיב לעיין ברש"י במקום פלוני ובתוספתא פלונית והרמב"ם במקום פלוני. בשנותיו הצעירות היה הוא לבדו הולך לבית הדואר לשלוח את המכתבים. והיה לו סדר להקדים להשיב תחילה לשאלות הכהנים, לקיים מצות 'וקדשתו', ואחריהם תשובות הלויים והישראלים. כדרכו בקודש לדקדק בהלכה

עד קצה האחרון.

ויתר מחלק האב כדי להיות גם אם לישראל

החיזוק והעידוד ללומדי התורה, זהו בחינת 'אמא' שבו, וזה שקרא אלישע לאלהו רבו 'אבי אבי' ופרש"י 'כאביו וכאמו', חלק האב הוא על לימוד התורה, וחלק האם הוא על החיזוק והעידוד. שזהו תפקיד מיוחד לאדם גדול.

כי לא כל אדם גדול זוכה להיות גם כמו אמא, רבי חיים לא היה רק אבא אלא גם אמא לכל הדור, בפרט בשנותיו האחרונות ששחרו לפתח ביתו אלפים ורבות נשברי לב, היה די בדיבור קצר של חיזוק להתעודד ולהתחזק.

ובזה מיושב דברי הגמ' 'כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין', כי חלק לימוד התורה הוא 'כאביו', אבל חלק ה'צלותיה' זהו 'כאמו', וכנודע רבות רבות סיפורי מופת לרוב, רבי חיים הבטיח והדברים נתקיימו, כמובן שזה הכח בא לו ע"י עמלות בתורה, וכמ"ש בסנהדרין דף צט עמוד ב: אמר רב יצחק בר אבודימי: נפש עמל עמלה לו, ... הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. התורה אומרת, אם אתה עמל עלי אני עמלה בעבורך, לא תצטרך אפילו להרבות בתפילה כדי להושיע ולהושיע. עד שלעת זקנה לא הוצרך לומר 'ברכה והצלחה' רק 'בו"ה' בלבד. עד כדי כך היתה התורה עמלה לו. לאחר ששומעים על ריבוי החובות שרבו על צוארו, מובן שלא היה לו זמן להוציא מפיו שני תיבות 'ברכה והצלחה' מאות פעמים בכל יום, כי באותו יום עוד היה צריך להספיק שלושים דפי ירושלמי ועשרים דפי תורת כהנים, וחמשת דפי שו"ע וכו'.

נחו הגדול של בו"ה

ואיך יכול 'בו"ה' להמשיך ברכה על יהודי? כי בן העידו חז"ל על התורה"ק 'נפש עמל עמלה לו', הוא עמל על התורה, והתורה עמלה בעבורו במקום אחר. כפי ריבוי עמלותו בתורה, התורה עמלה לו ביותר, הוא אומר 'בו"ה' והכל הולך אחר הכונה, והתורה"ק עמלה לו להמשיך ישועות לבני ישראל.

זהו ההספד הגדול שהספיד אלישע את אלהו רבו, אבי אבי, כאבי וכאמי. בחלק התורה הוא כאבי, ובחלק התפילה והישועה הוא כאמי.

הגדרת החזו"א: רבי חיים עוד יהיה מה'אחרונים'

החזון איש אמר לחמיו הגריש"א זצוק"ל כשהציעו לו השידוך 'רבי חיים עוד יהיה מה'אחרונים', באותה שעה תמה הגריש"א על ההפלגה הזו, ואח"כ כשראה ספרו 'דרך אמונה' אמר שעכשיו הוא הבין את דברי החזו"א, כי אע"פ שהיה חי עד הדור הזה, ספרו 'דרך אמונה' האט זיך נאך מיט געכאפט עם ספרי האחרונים, זהו הכח של 'אבי' והוא תועלת לדורות עולם. אך יחד עם זאת יגע להשיב תשובות לשאלת תנוקות של בית רבן מיוהנסבורג ועד לוס אנג'לס וכל קצוות תבל, וכנודע שבאו לביתו רבות רבות תשב"ר והיה בוחן אותם ומאיר להם פנים, לחזקם ולעודדם. זהו חלק ה'אמא'.

מסירות נפש גדול הוא להיות אב ואם ביחד, בכל בית יהודי עשה הקב"ה שיש אב בפני עצמו ואם בפני עצמה, רבי חיים בחר להיות לישראל לאב ולאם כאחד. וויתר על 'דרך חכמה' ו'דרך טהרה' כדי להיות אמא לבני ישראל. אילו היה סוגר דלת ביתו בעשרים שנה אחרונים, היה משלים מלאכת הקודש דרך חכמה על כל סדר קדשים ודרך טהרה על כל סדר טהרות, אך בחר לפתוח דרך ביתו להיות גם אמא לישראל.

וזה שפירש"י 'אבי אבי רבב ישראל ופרשיו', כאביו וכאמו. וכתוצאה של 'נפש עמל' הפך להיות טוב להיות בצלותיה כרתיכין ופרשין, לא משום שהיה מרבה שעות רבות בתפילה יותר מצדיקים אחרים, אלא שיגיעתו בתורה נתנה לו להיות 'רבב ישראל ופרשיו', ומכאן למדו חז"ל על רבו שלימדו תורה, כי לימוד התורה של רבו, פעל זאת שיהיה גם כעמוד התפילה לישראל. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

נלך עתה להשתתף בכבוד אבי אבי רבב ישראל ופרשיו.